

9. Нуркова, В.В. Анализ феноменов автобиографической памяти с позиций культурно-исторического подхода / Вероника Валерьевна Нуркова – М.:Смысл, 2008.-321с.

10. Нуркова В.В. Культурно - исторический подход к автобиографической памяти: Автореф. Дис..д-р психол. наук, М.,- 2008-41с.

11. Нуркова, В.В. Общая психология в 7 Т. //Под ред. Б.С. Братуся. Т.3 - М.: Академия, 2006. - 318 с.

12.Нуркова, В.В. Роль автобиографической памяти в структуре идентичности личности / В.В. Нуркова // Мир психологии. - 2004. - №2.

13.Сапогова Е.Е. Автобиографический нарратив в контексте культурно - исторической психологии // Культурно - историческая психология. - 2005. - №2-с.56-61.

14.Шевців Г. М. Психоаналітичні інтерпретації автобіографічного дискурсу / Г. М. Шевців // Studia Philologica. Збірник наукових праць. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 41-54.

15. Шиловська О. М. Психологічні особливості породження нарративу як засобу саморозвитку особистості : Дис... канд. психол. наук / Інститут психології ім. Г. С.Костюка АПН України / О. М. Шиловська – К., 2003.–82 с.

Нога Х., Нестерак Т.

Свобода как базовая категория педагогики

Абстракт: В статье акцентируется внимание на том, что свобода, так же как ответственность и любовь, принадлежит к основным категориям педагогики [11, с. 5-8]. Проблема воспитания чувства свободы анализируется в работах многих педагогов [6, с. 61-73]. Авторы статьи рассматривают чувство свободы как основную педагогическую категорию в образовании, ее связь с другими категориями и, прежде всего, с обучением и воспитанием.

Ключевые слова: свобода, педагогика, воспитание, ценности, зависимость свободы от ценностей.

Noga H., Nesterak T.

Wolność podstawową kategorią pedagogiki

Wstęp

Czym jest zatem wychowanie, które będzie prowadzić wychowanka do autentycznej wolności? Wydaje się, że takie wychowanie to nabywanie usprawnień intelektu i woli człowieka, z wykorzystaniem posiadanych zespołów wyjściowych oraz wyznaczenie szczegółowych czynności, którymi chroni się i pogłębia wzajemnie osoby, ludzi z ludźmi i ludzi z Bogiem. Wychowanie jest więc „wiązaniami realnych osób z realnymi osobami poprzez realność, prawdę i dobro, które wyznaczają miłość, wiarę i nadzieję”. Zasady wychowania będące podstawą usprawnień intelektu i woli winny wyznaczać również czynności prowadzące do realności, prawdy, dobra, więzi miłości, wiary i nadziei łączących osoby [13, s. 4].

Wolność wobec innych kategorii pedagogiki

Domeną pedagogiki winna być miłość, która zapewni akceptację osób i troskę o ich dobro. Każdy więc kierując się troską o własne dobro, tworzy jego iluzję, jakoby było ono usytuowane w wytworach. (Może to objawiać się gromadzeniem rzeczy jedynie dla siebie). A przecież przyjemny dla siebie skutek nie zawsze można utożsamiać z dobrem. Istotą więc czynności pedagogicznych winno być usprawnienie intelektu w poznaniu prawdy, by wola nie pożądała wszystkiego jako dobra. Pedagogika uwzględniająca te aspekty jest teorią zasad wyboru czynności usprawnień intelektu do poziomu mądrości, a wolę do poziomu prawości, czyli do trwałego wyboru dobra i trwania przy nim [13, s. 8]. Starać się więc należy o wywołanie w człowieku zachowań roztropnych, sprawiedliwych, mężnych, opanowanych, zgodnych z wiedzą i mądrością w prawidłowo realizowanej miłości, wierze i nadziei. Aby intelekt i wola prawidłowo reagowały, trzeba uzyskać w intelekcie sprawność mądrości, która ujmuje wszystko z pozycji prawdy i dobra. Należy uzyskać w woli sprawność prawości, która wybiera prawdę, a intelekt ukaże woli jako dobro.

Aby to uzyskać, należy stosować w pedagogice pryncypia¹ wykształcenia i wychowania:

- mądrości jako kierowanie się prawdą i dobrem,
- wiary jako wkładu intelektu w wychowanie ze względu na prawdę,
- cierpliwości jako wkładu woli w wychowanie ze względu na doznawanie dobra,
- pokory jako zgody intelektu na przyjmowanie prawdy,
- umartwienia jako zgody woli na wybór tego, co dobre i na pomijanie tego, co fascynuje zmysły, a odrzucenie sprawia cierpienie [13, s. 49].

Najważniejsza jest miłość [7, Kor.13, 13]. Przy czym nie musi się ona uzewnętrzniać jakimś szczególnym okazywaniem dobroci. Istotne jest obdarzanie uczuciem i przyzwolenie wywodzące się z samego ośrodka istnienia – z serca i poszukujące w wychowaniu tego ośrodka – serca [8]. Miłość jest żywym odnoszeniem się do bytu, jest drogą prowadzącą do zachwyty wobec istnienia. Z miłością wiąże się wiara i nadzieja, skutki realności, prawdy i dobra. One to miłość wyzwala i są konieczne dla rozwoju wolności.

Tabela 1.

Powiązanie relacjami miłości, wiary i nadziei jest obecnością

	na czym się budoje	istota	znak	na czym polega
wiara	Prawda	udostępnienie	zaufanie	otwarcie się
nadzieja	Dobro	trwanie	dobre uczynki	udzielanie dobra
miłość	Realność	upodobanie	tęsknota	akceptacja

Opracowanie własne

Przed podjęciem decyzji musimy ująć intelektualnie to, co jest jej przedmiotem. Kluczowe jest poznanie. Nie można bowiem pragnąć czegoś, czego

¹ Pryncypium – to, co współtworzy, współstanowi byt jednostkowy i wywołuje proporcjonalny do siebie skutek.

się nie zna. Wiedza jest sprawnością intelektualną, dzięki której ujmujemy istotę rzeczy. Intelkt, to co rozpoznaje ukazuje woli, która może zaakceptować lub odrzucić. Akceptacja pomysłu przez wolę jest upodobaniem. Sprawne podejmowanie decyzji jest warunkowane własnością woli [13, s. 87-92].

Poprzedza to sąd o dobru, polegający na ukazaniu woli bytu jako dobra, co mobilizuje do postępowania [4, s. 48-49]. Niekiedy sądzić by można, że wolność powinna być nam znana lepiej niż cokolwiek innego. Jednak próby precyzowania wolności jako czegoś dobrze znanego mogą być iluzoryczne, nie określa jej bowiem żadna idea, nie ujmuje żaden układ pojęć. Pinckaers określa, iż „wolność zawsze znajduje się ponad czynem, jaki spowodowała, lub myślą, w jakiej znalazła odbicie” [9, s. 48-49].

Potrzeba wychowania do wolności

Wychowanie do wolności na tym etapie to przede wszystkim nauka podstawowych zasad życia pod okiem wychowawcy – mistrza, w początkowym okresie – pod okiem rodziców.

Pierwszy etap kształtowania wolności opiera się na dyscyplinie przejawiającej się w relacji ucznia do mistrza wpajającego zasady i reguły nauki i sztuki, moralności, czy wreszcie mądrości. Dyscyplina obejmuje przekazywanie wiedzy, kształtowanie umysłu, woli i odwołuje się do naturalnych skłonności, do spontanicznego poczucia prawdy i dobra, do sumienia dziecka. W teorii wolności obojętnej wobec wartości dyscyplina przejawia się jako restrykcyjna obca wola. Wychowanie staje się walką, przestaje być służbą i współpracą. W początkowym etapie procesu wychowania dyscyplina często bywa przez wychowanka odczuwana jako przykre ograniczenie swobody działania.

Kluczowym momentem procesu wychowania po okresie posłuszeństwa jest nawiązanie się „swoistej debaty” między dzieckiem a wychowawcą, między uczniem i mistrzem. Wychowawca pomaga zrozumieć dziecku cel dyscypliny, prawa i zasady. Pokazuje, że nie jest to nękanie jego wolności, uchybianie jego godności, zniewalanie, ale pomoc we wzrastaniu do wartościowego działania, przestrzeganie przed zgubnymi błędami zwodzzącymi niedojrzałą jeszcze wolność. Wolność początkowo kształtowana jest z zewnątrz poprzez uległość propozycjom wychowawców. Zewnętrzność doświadczana jest przez narzucone wymagania i ograniczenia. Dopiero posłuch prawu może budzić oddźwięk z wewnętrznym zmysłem prawdy i dobra, co będzie fundamentem budowania prawdziwej wolności wychowanka [1, s. 13]. Tak prawo może prowadzić do wolności pozwalającej słuchać wewnętrznego Głosu.

Drugi etap kształtowania wolności charakteryzuje się przewagą osobistej inicjatywy i osobistego wysiłku, rozwojem upodobań, kształtowaniem cnoty i osobistej dyspozycji do działania mającego wartość. Przestaje mieć znaczenie przyjemność, chęć nagrody lub strach przed karą, determinujące początek procesu wychowania. To daje umiłowanie Prawdy i umiłowanie człowieka dla niego samego. Wszak „osoba jest takim dobrem, że właściwe i pełnowartościowe odniesienie do niej stanowi tylko miłość” [12, s. 42]. Cnota nie jest nawykiem

powstałym przez powtarzanie uczynków, jest osobistą zdolnością do działania, owocem ciągu uczynków wartościowych, możliwością wzrastania i doskonalenia, właściwą człowiekowi dyspozycją do działania.

Trzeci etap wychowania odpowiada wolności do pełni rozwoju. Charakterystycznym jest opanowanie działania i twórcza płodność. Rozwój wolności czyni człowieka zdolnym do podejmowania swego życia, realizowania czynów według zamierzonego planu, nadrzędnego celu – pomimo przeszkód i doświadczeń. Widząc w wolności obraz Boga obecnego w człowieku, możemy panować nad czynami, dzięki wychowaniu, skupianiu energii, wytrwałemu wysiłkowi i posłuszeństwu wobec poznania i łaski. Nasza integrująca się osobowość zyskuje autonomię wobec wydarzeń zewnętrznych. Nasze czyny kształtują się i dojrzewają jako dzieła coraz większej wolności, nosząc rys naszej osobowości.

Tabela 2.

Zestawienie wolności obojętnej wobec wartości oraz wolności kształtowanej przez wartość

Wolność obojętna wobec wartości	Wolność kształtowana przez wartość
Zdolność wyboru między przeciwieństwami (między dobrem i złem). Wolność wpływa wyłącznie z woli.	Zdolność działania w dowolnym czasie zgodnie z wartością i doskonałością (Wybór zła jest niedostatkiem wolności). Wolność należy do rozumu i do woli.
Wyklucza naturalne skłonności, poddając je wyborowi.	Zakorzeniona jest w naturalnych skłonnościach do prawdy i dobra, do tego, co jest wartością
Nie wymaga kształtowania i wzrastania dokonującego się etapami. Od początku jest w całości, być wolnym i nie być wolnym to samo.	Dana w załączku. Konieczność rozwoju przez wychowanie, ćwiczenie, przyporządkowanie się dyscyplinie. Wzrost jest istotny dla wolności.
Cała zawiera się w każdym wolnym wyborze. Każdy uczynek jest niezależny, oddzielony od innych.	Uczynki łączy w jedną całość z wizją zgodną z celem.
Nie potrzebuje cnoty, ani celowości.	Cnota jest sprawnością dynamiczną konstytuującą wolność, niezbędną dla rozwoju. Celowość jest zasadniczym elementem wolnego działania.
Prawo jest zewnętrznym przymusem i ograniczeniem wolności.	Prawo jest zewnętrzną pomocą konieczną do rozwoju wolności. Jest konieczne na pierwszym etapie wychowania.
Skupia na powinności i prawie, ogranicza do wypełniania ścisłych powinności.	Pociąga do prawdy i dobra, wzbudza pragnienie szczęścia.

Opracowanie własne na podst. S.T. Pinckaers, dz. cyt., s. 338.

Wraz z rozwojem wolności kształtuje się otwarcie na innych i prawdziwa realizacja naprawdę własnych pragnień. Po pierwszym etapie wychowania do wolności, przyjęciu dyscypliny, wolność budowana jest w oparciu o wymiar wewnętrzny. W wychowaniu do wolności kształtowanej przez wartość, konieczny jest autorytet i rozpoznawanie etapów, kiedy trzeba pobudzić inicjatywę. Należy dążyć do łączenia wolności z naturą wolności, z łaską jednostki, z szerszymi grupami społecznymi, osoby ze wspólnotą. Długotrwały proces kształtowania wolności wymaga gotowości do przyjęcia pomocy z zewnątrz, czerpania ze wszystkiego, co przydarza się z zewnątrz i od wewnątrz, co pochodzi od Boga lub od ludzi, nawet gdy jawi się to jako przeciwieństwa i rzeczy przykre.

Dojrzałość wolności rozwija w nas energię uzdalniającą nas do twórczości. Mądrość i miłość inspirujące naszą wolność popychają nas do podejmowania wartościowych inicjatyw. Tutaj nasza wolność ma udział w stwórczej wolności Boga, jeśli wolność kształtowana jest przez wartość. Dopiero prawdziwa wolność umożliwia rozpoznawanie własnych pragnień po odrzuceniu fałszywych motywacji.

Realizowanie wolności opartej na wartości prowadzi do „pograżenia się w Źródle Wiecznego Bytu, jest pełnią Miłości, Wiedzy i Mocy. Jest to absolutna Wolność” [10, s.73]. Jest to jednocześnie najbardziej szczytny cel człowieka wywołujący głębokie podniesienie i uświęcenie całej osobowości człowieka, prowadzącej do czystej Radości, Szczęścia oraz godnej dziecięctwa Nieba – Wolności [10, s. 73].

Zakończenie

Zatem istotą wychowania, kształcenia i edukacji winno być poszukiwanie i znajdowanie wartości niesamoistnych, rozpoznawanie, rozumienie oraz akceptowanie wiodące do wartości samoistnych, do Tego, Który Jest [3, s. 128]. Tylko wolność oparta na wartości, „podporządkowana Prawdzie prowadzi osobę ludzką ku jej autentycznemu dobru” [3, s. 128]. A „dobrem osoby jest istnienie w Prawdzie i czynienie Prawdy” w wolności.

Bibliografia

1. Adamski F. Wychowanie do prawdy ponad wyzwania pluralizmu ideologiczno-politycznego. Edukacja wobec wyzwań pluralizmu ideowo-politycznego, – Szczecin: Wydawnictwo Naukowe US, 1996. – 252 s.
2. Andrzejuk A. Człowiek i decyzja. – Warszawa: Wydawnictwo PWN, 1996. – 130 s.
3. Gnitecki J., Pasterniak W. Wychowanie jako poszukiwanie wartości. – Gorzów Wilk: Wydawnictwo WOM, 1993. – 128 s.
4. Gumuła S., Piaskowska-Silarska M. Social, economic and environmental aspects of municipal waste treatment by thermal methods. XXIV DIDMATTECH 2011. Problems in teachers education.– J.Selye University In Komárno. – Cracow: Wydawnictwo Pedagogical University of Cracow, 2011. – S. 87-92
5. Jan Paweł II. Veritatis Splendor. – Kraków: Wydawnictwo WAM, 1994. –

42 s.

6. Kostkiewicz J. Wolność wyboru a kształtowanie woli w wychowaniu / Wolność jako wartość i problem edukacyjny // red. A. de Tchorzewski. – Bydgoszcz: Wydawnictwo WERS, 1999, – S. 5-6, 61-73.

7. Nowy Testament. Biblia Tysiąclecia. – Poznań-Warszawa: Wydawnictwo Pallotinum, 1980. – 1425 s.

8. Pieper J. O miłości. – Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1993. – 39 s.

9. Pinckaers S.T. Źródła moralności chrześcijańskiej. – Poznań: Wydawnictwo św. Wojciech, 1994. – 335 s.

10. Szyszko-Bohusz A. Uniwersalny stan świadomości, Poznań: Wielkopolskie Stowarzyszenie Różdźkarzy, 1991. – 73 s.

11. Tchorzewski A. Wolność jako wartość i problem edukacyjny / Wolność jako wartość i problem edukacyjny // red. Tchorzewski A. – Bydgoszcz: Wydawnictwo WERS. – S. 5-8.

12. Wojtyła K. Miłość i odpowiedzialność. – Lublin: Wydawnictwo Nauk. KUL, 1986. – S. 42.

13. Wójcik J. Zasady pedagogiki wobec zagrożeń falą pornografii. – Warszawa: Wydawnictwo ATK, 1992. – S. 4-12.

Сулік О.

Самовиховання особистості як психолого-педагогічна проблема

В умовах трансформації та оновлення всіх сфер життя доволі актуальною є потреба в освічених, вихованих членах суспільства, які б мали свідому громадянську позицію, були готові відстоювати загальні гуманістичні принципи, привносили вклад в науку та мистецтво. В цій ситуації перед психологічною наукою постає задача більш досконалого дослідження проблеми самовиховання особистості, оскільки саме воно дозволяє сформувати таку людину, яка зараз потрібна суспільству і яка здатна вирішувати його глобальні проблеми.

Дослідженню проблем самовиховання в умовах навчально-виховного процесу присвячено чимало наукових праць таких відомих учених, як Сухомлинський В.О., Костюк Г.С., Ананьєв Б.Г., Виготський Л.С, Блонський П.П., Леонтьєв О.М., Рубінштейн С.Л, Чамата П. Р., Мішин С.В, Ковальов О. Г., Рувинський Л.І., Бех І.Д. та ін.. Але, незважаючи на достатню кількість розробок, проблема самовиховання не залишає своєї актуальності і на сьогоденній момент.

Велика увага самовихованню приділяється у дослідженнях зарубіжних психологів, зокрема, представників персоналістичних теорій розвитку особистості. У прихильників цього напрямку основним фактором розвитку особистості вважається потреба у самоактуалізації та саморозвитку, що тісним чином перетинається з проблемами самовиховання. Таку позицію відстоюють прибічники гуманістичної психології (А.Маслоу, К.Роджерс) у центрі уваги